

Bertalan Péter

A hálózat fogságában

*A Kádár-korszak katolikusegyház-politikájának kezdete
az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának
forrásai alapján (1956–1957)*

Captured by the Network

*Start of Catholic Church Policy in the Kádár Era,
Based on Sources from the Historical Archives
of State Security Services (1956–1957)*

Összefoglalás

A tanulmány az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának forrásai alapján tárja fel a Kádár-korszak első két évének egyházpolitikai történéseit. Az eddig nem publikált történeti dokumentumok karakteresen világítják meg a drámai eseményeket.

Summary

Peter Bertalan's research seems modern from many aspects. He observes the status of the Catholic Churches between 1956 and 1957 in Hungary. The sources are based on the documents of the National Security Office. The main focus of the research is the struggle between the church and the religious policy of the totalitarian state.

DR. HABIL. BERTALAN PÉTER PHD, egyetemi docens, Kaposvári Egyetem
(drbertalanp@gmail.com).

A KÁDÁR-RENDSZER KATOLIKUSEGYHÁZ-POLITIKÁJÁNAK NYITÁNYA
1956–1957

A kényszerű kontinuitás

Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára a kommunista diktatúra állambiztonsági szerveinek történeti értékű dokumentumait őrzi. Az okadatolt, reflexív forrásfeltárás módszerével elemzett hálózati iratok analizálása a modern történettudomány számára megkerülhetetlen feladat.

Sztálin halála után először az 1956-ban megtartott püspökkari értekezleteken tapasztalható, hogy a gyengülő diktatúra egyházpolitikájában változás következik. Az 1956. június 26-án tartott püspökkari értekező az egyházpolitika további kialakításának kérdését taglalja. A résztvevők megállapítják, hogy az állam és az egyház között megkötött és a Grösz József által aláírt 1950-es egyezmény kényszerhelyzetben született. Badalik Bertalan és Shvoy Lajos püspökök az adott politikai helyzetet kihasználva, Gröszt a püspöki kar elnöki tisztségében követő Czapik politikájának csődjét hirdetik, és az államtól engedményeket követelnek a püspökök kinevezési jogát, a szentségek szabad kiszolgáltatását illetően. Az ügyirat végén olvasható javaslat tanulságos: „Az állam és az egyház a törvényerejű rendelet értelmében jogilag külön van választva. Feltétlenül szükséges az Állami Egyházügyi Hivatal sokkal diplomatikusabb rendszerének megteremtése. Az ÁEH ellenőrzési jogát felcserélni a kötelező véleményezési joggal az egyházi törvények figyelembevétele mellett célszerű. A püspökök általi kinevezések korábbi gyakorlatát meg kell változtatni oly módon, hogy a püspökök csupán véleményezés végett terjesszék fel javaslataikat az ÁEH elnökségének, amely a Magyar Népköztársaság kormányának miniszteriális szerve. Erre a javaslatra lehetőséget ad a korábban is érvényben lévő kegyúri jog, amelynek alapján a kinevezés ugyan nem változtatható meg, de amennyiben az ÁEH véleményének kikérése nélkül neveznének ki egyházi személyt, úgy az ÁEH-nak a fennálló magyar törvények értelmében jogában áll az illető papokat működésükben korlátozni vagy akadályozni.”

A javaslat foglalkozik még a püspökök nyakára ültetett egyházmegyei békepap, irodaigazgató személyének felcserélésével úgy, hogy a püspökök saját egyházmegyéjükbe tartozó békepapot nevezhessenek ki irodaigazgatónak a más egyházmegyébe tartozó helyett. A javaslat elismeri, hogy a békepapi mozgalom és annak lapja, a *Kereszt* sokat ártott az egyháznak, és úgy értékeli az adott helyzetet, hogy a kormány magatartásának megváltozása hozzájárult a békepapok pozíciójának gyengüléséhez. A békepapok ezért változtattak eddigi viselkedésükön.¹

Az 1956. július 23-án tartott püspökkari konferencián a börtönből kiszabadult Grösz József kalocsai érsek elnököl. Beszámolójában arról szól, hogy az egyházkormányzat szabadsága, a kinevezések joga a különböző egyházi tisztségekre, valamint a katolikus egyház autonómiájának alapvető kérdései ezentúl tiszteletben tartatnak a kormány által, a püspökkari körleveleket ezentúl cenzúra nélkül, szabadon lehet kiadni. A beszámolóban a püspök megemlíti a papi békemozgalom egyes papjainak az egyházi törvényekbe ütköző tevékenységét. A *Kereszt* című lapot a püspöki kar kérésé-

re a Szentszék indexre tette, ezt a kormány tudomásul vette. Szóba került a békepapok állás- és jövedelemhalmozása is.²

A gyengülőfélben lévő diktatúra egyházpolitikájában bekövetkező fokozatos módosulások hitelesen bizonyították, melyek azok a legfontosabb lépések, amelyek feltétlenül szükségesek az egészséges, kiegyensúlyozott állami egyházpolitika megteremtéséhez.

Az 1956-os forradalom leverését követően azonban a Rákosi-klikket követő kádári garnitúra ott folytatta a diktatúrát, ahol elődje abbahagyta. Az adatok tanúsága szerint a forradalmat követő 12 hónap alatt a bíróságok első fokon 43 113 személyt ítélték el, ebből a végrehajtható börtönbüntetések száma 21 686. A Népköztársaság elleni bűncselekmények miatt 935 főt ítélték börtönbüntetésre. A politikai vádak alapján hozott halálos ítéletek száma 180.³

Nem maradtak ki a letartóztatásokból a papok sem. 1957. március 1-jén a rendőrség az 1956. október 23-a után kiszabadultak közül a jogerősen elítélteket őrizetbe vette. Új fogalomként használja a rendőrség a preventív őrizetbe vételt az 1957. március 11-én foganatosított letartóztatások indoklására. 1957. március 12-én éjjel ugyancsak nagyobb arányú letartóztatásokra és házkutatásokra kerül sor, amely számos katolikus papot, köztük szerzetest is sújtott. A letartóztatási hullámok sorát az 1957. március 16-tól április 5-ig foganatosított kisebb letartóztatások sora zárja. A katolikus papság a letartóztatásokat többféleképpen magyarázta. Az észrevételek közül figyelemre méltó Hamvas Endre csanádi püspök megjegyzése, aki az őrizetbe vételek okát a Vatikán által kiadott dekrétumra adott válaszlépésben látta.⁴

Hamvas Endre megjegyzését igazolja a Zsinati Szent Kongregáció rendeletének szó szerinti fordítása, amelynek másolata megtalálható a dokumentumok között:

„Minthogy Horváth Richárd áldozópap, ciszterci szerzetes Magyarországon a törvényes egyházi hatóságok ellen működött, és azok hatalmát felforgatni törekedett, a Zsinati Szent Kongregáció az egyházi hivatalok és javadalmak kánonszerű betöltéséről és ellátásáról szóló 1950. június 29-i határozata szerint.⁵ Szentséges Urunk XII. Pius pápa különleges parancsára kinyilvánítja, hogy a fent említett áldozópap az Apostoli Szentszéknek különleges módon fenntartott joga által kiközösítésbe esett. Ezenfelül ugyanaz a Szent Kongregáció ugyanazon parancsra a következőket határozza:

1. A világi szerzetes papok, akik Magyarországon azért, mivel az ő kinevezésük az egyházi hivatalokra vagy javadalmakra a kánonjog rendelkezései szerint meg nem felelőnek találtatott, vagy az általuk vállalt hivatalok gyakorlása nem szabályszerűen ment végbe – saját vagy a helyi ordinárius által a hivataltól vagy javadalmaktól bármely módon elmozdítottak vagy felfüggesztettek, vagy a papi rend gyakorlásától eltiltattak, fel nem oldozhatók, fel nem menthetők, hacsak előzetesen: bárminő egyházi hivatalokról vagy javadalmakról, melyeket eddig birtokoltak, föltétlenül és véglegesen le nem mondanak, és a törvényes egyházi hatóságoknak mindenben nem engedelmessékednek. Azok a világi papok, akik más egyházmegyéből jöttek, oda vissza nem térnek, a szerzetespapok pedig az egyházmegyét, amelyben felmondott hivatalokat vagy javadalmakat birtokolták, el nem hagyják.

2. Ugyanazok a papok alkalmatlanoknak nyilvánítatnak az egyházmegyei kúria hivatalaira, a kanonokságokra, minden hivatalra a székesegyházakban és szemináriumokban, az esperesi hivatalra, nemkülönb a plébánosi hivatalra Budapest városában és minden más városban vagy mezővárosban, ahol püspöki székhelyek vagy esperesi székhelyek találhatók. Miért is ezek a hivatalok, javadalmak és tisztségek semmiképpen sem adományozhatók nekik az Apostoli Szentszék megkérdezése nélkül.

3. Ha pedig ők – amit Isten ne adjon – nem akarnának engedelmessé válni, magával evel a ténnyel a Szentszéknek különös módon fenntartott kiközösítést vonnak magukra. A fentiek hatályát semmiféle ellentétes rendelkezés nem érinti, akkor sem, ha az különös említésre méltó.

Kelt Rómában, 1957. január 21.

P. Cardinalis Ciriaci
Prefektus”⁶

A Szentszék ismerte a kommunista diktatúrák természetét, az általános rendelkező részt kiegészítette a magyar viszonyokra hangszerelt konkrét utasítással. Ebben felsorolja név szerint mindazokat a papokat, akikre a rendelkezés vonatkozik. Ez a rendelet lefejezte a békepapi mozgalmat. Az egyházpolitikában sajátos helyzet állt elő, melyben három fél állt egymással szemben. A szembenállás viszonylagos. A fő törésvonal a Szentszék és a magyar állam között húzódott. A magyar püspöki kar érdekei részben egyeztek a Vatikánéval. Ha a letartóztatási hullámra gondolunk, láthatjuk, hogy a kádári diktatúra háta mögött a szovjet hatalom állt, hatékony nyomást tudott gyakorolni az egyházra, képes volt annak életét, működését megbénítani. A püspöki kar elnöke, a börtönből nemrég kiszabadult Grósz József kalocsai érsek átélt tapasztalatai alapján ismerte az ellenfelet, tudta, hogy a Szentszék rendeletének végrehajtása mit jelent.

A pártállam fő törekvése az adott helyzetben az volt, hogy a püspöki kart tárgyalóasztalhoz kényszerítse, s szembeállítsa a Szentszékkel. A püspöki kar, élén Grósz Józseffel, el kellett hogy fogadja az erősebb fél ajánlatát. 1957 tavaszán felgyorsultak az események. Februárban megbeszélések indultak a püspöki kar és az állam között az állam és az egyház viszonyáról és a püspöki karnak a békemozgalomba való bekapcsolódásáról. Az egyházpolitikai események sora szemléletesen igazolja a katolikus egyház pozíciójának fokozatos gyengülését:

– 1957. március 10-én a Művelődési Minisztérium egyházügyi osztályának vezetője nyilatkozatban közölte, hogy Mindszenty Józsefet jogerősen életfogytiglani fegyházra ítélték, és az ítélet hatálya alatt áll. Egyházi funkciót nem végezhet, utasításainak végrehajtása törvénybe ütköző cselekedetnek minősül.

– Március 24-én az Elnöki Tanács törvényerejű rendelettel (1957. évi 22. tvr.) újrászabályozta az egyházi állások betöltéséhez szükséges állami hozzájárulást. A római pápa hatásköréhez tartozó kinevezésekhez, áthelyezésekhez és felmentésekhez az Elnöki Tanács előzetes jóváhagyása volt szükséges. A művelődési miniszter előzetes jóváhagyása kellett az érsekek és püspökök hatáskörébe tartozó kanonokok, püspöki helynökök, az egyházmegyei hivatalok vezetői, az esperesek, városok és járási székhelyek vezetői számára.

lyek plébánosai, az összes teológianár és egyházi gimnáziumok igazgatóinak kinevezéséhez.

– Április 10-én a püspöki kar nyilatkozatot adott ki arról, hogy bizalommal nézi a kormány törekvését, amellyel a múlt hibáinak felszámolására és a sérelmek orvoslására törekszik.

– Május 9-én az országgyűlés megválasztotta az új forradalmi munkás-paraszt kormányt. Elnöke Kádár János lett.

– Május 23-án a püspöki kar megalakította az Országos Béketanács Katolikus Bizottságát és az Opus Pacis elnevezésű katolikus békeművet.

– Május 26-ától kezdve vasárnaponként a Magyar Rádió négyhetes intervallumban római katolikus vallási félórát közvetített, egyházi zenét, szentbeszédet, szentmisét.

– Június 1-jén kormányrendelet (1957. évi 21. kormányrendelet) lépett életbe az iskolai hitoktatás szabályozásáról. Megerősítette az 1949. évi törvényerejű rendeletet, amely szerint a vallásoktatás az iskolákban nem kötelező. Az általános iskolákban és gimnáziumokban biztosítani kellett a vallásoktatást, de a részvétel vagy részt nem vétel szabadságát mindenkinek tiszteletben kellett tartania. A hatóság által jóváhagyott oktató hetente két óra vallásoktatást tarthatott a kötelező iskolai órák előtt vagy után, az 1957. évi 39. végrehajtási utasítás szerint szeptember 15-től május 31-ig. A vallásórák ellenőrzése az igazgatók feladata volt.

– Június 2-án több mint féléves szünet után újra megjelent az *Új Ember*, és néhány nappal később a *Vigília*.

– Június 5-én a Katolikus Papok Országos Békebizottsága csatlakozott az Opus Pacis célkitűzéseinek megvalósításához.

– Június 7-én Brezanóczy Pál egri káptalani helynök, ordinárius, a Művelődési Minisztérium egyházügyi osztályától kapott értesülése alapján közzétette, hogy egyházközségi képviselő-testületi ülések tarthatók, de azokat előzetesen a rendőrségre be kell jelenteni.

A vatikáni dekrétum kiközösítés terhe mellett megtiltotta, hogy a papok politikai szerepet játszanak, vagy országgyűlési képviselőiséget vállalhassanak. Elrendelte, hogy a már mandátummal rendelkezők egy hónapon belül mondjanak le.⁷

Az exkommunikációval sújtott papok kérdése a Kádár-rendszer és a Vatikán első nagy összecsapása volt. A kérdés súlyát jól érzékelteti a rendelkezésre álló dokumentum, amely kimutatás az 1956-os forradalom után eltelt időszak alatti áthelyezésekről. A dokumentum külön értéke az, hogy egyházmegyéenként sorolja fel a rendszerrel szemben álló papokat is, így reális képet alkothatunk a katolikus egyházon belül szemben álló erők viszonyairól is.

Kimutatás

Az ellenforradalom óta eltelt idő alatt az áthelyezések során az alábbi jelentősebb reakciós előretörés történt. A kimutatás nem tartalmaz beosztás szempontjából jelentéktelenebb, de politikailag és tömegbefolyás szempontjából igen jelentős számtalan kápláni beosztást. Súlyosítja a képet, hogy az egyházi reakció előretörésének nagy része nem az ellenforradalom alatt, illetve az utána következő zilált állapotokban történt, hanem már a konzolidált állapotok között, zömmel az ún. „nyári diszpozíciók” során.

Az egyházkormányzatból leváltott haladó papok

1.	Dr. Beresztóczy Miklós	esztergomi érseki helynökségből
2.	Vitányi György	esztergomi érseki irodaigazgatóságból
3.	Pajtényi László	győri püspöki helynökségből
4.	Nedessovszky László	győri püspöki irodaigazgatóságból
5.	Farkas Dénes	szombathelyi helynökségből
6.	Bartányi Andor	szombathelyi irodaigazgatóságból
7.	Potyondi Imre	székesfehérvári helynökségből
8.	Morász Pál	székesfehérvári irodaigazgatóságból
9.	Vaskuti József	pécsi irodaigazgatóságból
10.	Máthé János	veszprémi püspöki helynökségből
11.	Szabó József	veszprémi püspöki irodaigazgatóságból
12.	Csömöz Gáspár	váci püspöki irodaigazgatóságból
13.	Vigh Tivadar	váci püspöki titkárságból
14.	Kiss Pál	kalocsai érseki irodaigazgatóságból
15.	Szécsy Antal	szegedi püspöki helynökségből
16.	Langmár Lipót	szegedi püspöki irodaigazgatóságból
17.	Vattamány Imre	hajdúdorogi püspöki helynökségből
18.	Nagy Béla	hajdúdorogi püspöki irodaigazgatóságból

További leváltások teológiatanárságból, esperességekről, plébániákról stb.

19.	Dr. Horváth Richárd	budapesti plébánosságról
20.	Dr. Halász György	budapesti plébánosságról
21.	Dr. Babocsa Endre	budapesti plébánosságról
22.	Láng Alán	budapesti plébánosságról
23.	Vértes Andor	budapesti plébánosságról
24.	Vitányi György	budapesti plébánosságról
25.	Mag Béla	budapesti plébánosságról
26.	Hajdusik Béla	budapesti plébánosságról

27.	Csepregi Ignác	esztergomi püspöki titkárságból
28.	Gergyesi Ferenc	várpalotai esperességből
29.	Migazi Tibor	plébániáról nyugdíjazva lett
30.	Csikbánfalvi Alfonz	ajkai plébánosságról
31.	Dr. Bartos Pál	veszprémi főesperességből
32.	Papp Kálmán	móri plébániáról
33.	Bodorkos Gilbert	zalaegerszegi főplébániáról
34.	Rón Ernő	szombathelyi plébániáról
35.	Szücs Dezső	celldömölki plébániáról
36.	Devánszky Imre	budapesti plébániáról
37.	Balogh István	budapesti plébániáról
38.	Gályász László	mezőkövesdi főplébániáról
39.	Olmos Imre	mátraverebély sztkut búcsújáró helyről

Ellenséges reakciós papok kinevezése

Az alábbiak közismerten reakciós, a rendszerrel szemben ellenséges, börtönviselt vagy magatartásukért korábban leváltott személyek kinevezésükkel mintegy elismerést kaptak az eddigi ellenséges magatartásukért, és úgy politikailag, mint tömegbefolyás szempontjából jelentős előretörést jelent az egyházi reakciónak.

Váci egyházmegye

1.	Dr. Papp Arthur	pesterzsébeti plébános lett, az ellenforradalom szabadította ki a börtönből
2.	Dr. Brusznai József	volt internált, kállói plébános lett
3.	Rajz Mihály	korábban leváltva, soroksári plébános lett
4.	Dr. Petróczy Sándor	börtönviselt, ceglédi plébános lett
5.	Nagy Elek	korábban leváltott, hódmezővásárhelyi plébános lett
6.	Richter József	korábban leváltott, kiskundorozsmai plébános lett
7.	Dr. Tóth Tibor	korábban leváltott, jászkarajenői plébános lett
8.	Dr. Kozár Gyula	korábban leváltott, dányi plébános lett
9.	Lajtos József	dunaharaszti plébános
10.	Dr. Zsák Péter	püspöki titkár lett
11.	Dr. Liptai György	püspöki titkár lett
12.	Pálos Frigyes	a ceglédi ellenforradalom egyik vezetője, váci székesegyházi kar káplánja lett
13.	Dr. Lancz Kálmán	hajthatatlan reakciós, teológiatanár lett
14.	Kiss László	illegálisan szentelt jezsuita, Rákosszentmihályon káplán lett

Győri egyházmegye

15.	Dr. Póka György	püspöki irodaigazgató lett
16.	Dr. Illési János	püspöki levéltáros lett
17.	Dr. Simon József	teológianár lett
18.	Dr. Buzás József	teológianár lett
19.	Dr. Csögl János	teológianár lett
20.	Dr. Hubert János	teológianár lett
21.	Pócza Ferenc	kisbéri plébános lett
22.	Nóga Mihály	tatai esperes lett

Szombathelyi egyházmegye

23.	Dr. Géfén Gyula	püspöki helynök lett
24.	Dr. Galambos Miklós	székesegyházi plébános lett, börtönviselt, Mindszenty utóda volt Zalaegerszegen
25.	Holpert Ignác	több évig el volt tiltva a papi funkció gyakorlásától, ellenséges magatartása miatt, zalaegerszegi főplébánia plébánosa lett
26.	Kalmár László	szombathelyi plébános lett
27.	Skrapics József	nagyradai plébános lett
28.	Óra Kálmán	izsákfai adminisztrátor lett
29.	Kühár János	felsőszölnöki adminisztrátor lett
30.	Fonyadt Antal	rumi plébános lett
31.	Süle Ferenc	börtönviselt, salamonvári adminisztrátor lett
32.	Dr. Szalai Albert	celldömölki plébános lett

Egri egyházmegye

33.	Erdősi Gyula	mezőkövesdi plébános lett
34.	Kovács Károly	tiszanagyfalui plébános lett
35.	Vezér Béla	tiszagyendai plébános lett
36.	Dr. Hajós József	mándoki plébános lett
37.	Dr. Hegyi Fábián	bekölcei plébános lett
38.	Petkóczy Jenő	hejőkürti plébános lett
39.	Breznay Ferenc	egerszalóki plébános lett
40.	Dr. Csáti Vilmos	lelkiismeretére hivatkozva nem írta alá a békeívet, Miskolcon kapott kápláni beosztást
41.	Turóczy Sándor	büszkén hirdeti, hogy ő nem adta be a derekát, az ózdi főplébánián kapott kápláni beosztást

Székesfehérvári egyházmegye

42. Dr. Bejczy Gyula börtönviselt, júdáspénznek nevez minden állami támogatást, illegálisan az irodaigazgatói teendőket látja el a püspökségen
43. Halász Ervin korábban eltávolítva, most visszakerült püspöki titkári beosztásba
44. Neményi Lajos rendkívül ellenséges, Shvoy püspök egyik legkedvesebb embere, Máriaremetén lett plébános
45. Gahora Béla politikai magatartása miatt korábban el kellett távolítani Székesfehérvárról, most Ráckevén lett plébános
46. Ács Kajetán börtönviselt, korábban eltávolítva lett helyéről, most visszakerült a székesfehérvári cisztercita templomba szervezkedésért 2 és fél évet ült, előnyös pomázi beosztást kapott
47. Kertész Tivadar

Veszprémi egyházmegye

48. Huchthausen Lajos Mindhármuk korábban leváltották, most főesperesi kinevezést kaptak, az egyházmegye legellenségesebb papjai
49. Dr. Pfeiffer János
50. Dr. Anti Illés

Esztergomi egyházmegye

51. Városi Ferenc Mindszenty titkárának, Turcsányi Egonnak legjobb barátja, a budapesti érseki helynök helyettese lett
52. Dr. Papp Ferenc börtönviselt, a józsefvárosi főplébánia plébánosa lett
53. Királdi Lajos nyilas volt, a Haller téri plébánia plébánosa lett
54. Tóth Alajos belvárosi plébános lett
55. Dr. Tarnóczy János 1952-ben leváltva, most visszahelyezték a Bazilika élére
56. Dr. Meszlényi Mihály politikai magatartása miatt korábban leváltva, most visszakerült esperesi tisztségébe
57. Sarkadi Béla Mindszenty egyik leghűbb embere, helyettes esperes lett
58. Kiscelli Ferenc helyettes esperes lett
59. Szörényi Andor a magyar katolikus egyház kiemelkedően reakciós papja, a Központi Hittudományi Akadémia dékánja lett

60.	Dr. Fábián János	a Mindszenty-ügy egyik kiemelkedő szereplője, a Központi Szeminárium tanulmányi felügyelője lett
61.	Csányi József	nyíltan uszított a kommunisták és a rendszer ellen, teológiatanár lett
62.	Bognár Lajos	az árvíz idején izgatott a kommunisták ellen, hogy ne adakozzanak az árvízkárosultak javára, mert a kommunisták maguk között osztják azt szét, teológiatanár lett
63.	Dr. Bozák Miklós	a békemozgalmi papok ellen izgatott, teológiatanár lett
Csanádi egyházmegye		
64.	Dr. Szilléri László	az ellenforradalom alatt a váci szovjet emlékmű ledöntésében aktívan részt vett, teológiatanári kinevezést kapott
65.	Dr. Udvarhelyi Béla	közismerten reakciós, börtönviselt az egyházi reakció püspökjelöltje, ujirázi plébános lett
66.	Vecsey András	volt szerzetes, működése nyomán csaknem 100%-os hitoktatás van Mórahalmon, Makó belvárosában kapott kinevezést
67.	Karácsonyi Guidó	a reakciós papok rangsorolásában is első, önálló helyet kapott Szentetornyán
68.	Havas Géza	vad, ellenséges magatartása miatt 1951-ben el lett távolítva a püspökségről, most visszakerült titkárnak, teljesen kezében tartja az egyházmegye irányítását
69.	Kovács Lajos	Deszken plébános lett
70.	Kovács Mihály	szerzetes, börtönviselt, Makóra került segédlelkésznek
71.	Koszoru János	köpködött a május 1-jei felvonulás láttán (ezt ő maga is elismerte), az egyik legjobb plébániára, Mórahalomra került segédlelkésznek
72.	Bellon Gellért	az egyházmegye legellenségesebb papja, a legfontosabb bajai kerület esperese lett
73.	Berencz Ádám	a mai napig is megtagadta az államesküt, korábban ki lett tiltva Kalocsáról, most Grósz érsek visszavette az érsekségre

Forrás: Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Nysz. 13405/2 000300-000350. o.

– Szeptemberben Badalik Bertalan veszprémi püspököt a hatóságok Hejccére internálták.

– Szeptember 12-én Klempa Sándor veszprémi püspöki irodaigazgató körlevélben közölte, hogy Badalik Bertalan püspök távozása előtt őt nevezte ki püspöki helynöknek.

– Október 5-én Grósz József kalocsai érsek és Miklós Imre, a Művelődési Minisztérium egyházügyi osztályának elnökhelyettese megállapodást írt alá arról, hogy az állam, tekintettel a két fél között erősödő jó viszonyra, a kongruacsökkentést az államsegélyből pótolja.

– December 1-jén az Elnöki Tanács Grósz József kalocsai érseknek, a püspökkari konferencia elnökének 70. születésnapja alkalmából a békemozgalomban, valamint az állam és egyház viszonyában kifejtett munkásságáért a Magyar Népköztársaság Zászlórendje II. fokozata kitüntetését adományozta.⁸

Az események tényszerű, kommentár nélküli felsorolásából is látszik, hogy a püspöki kar szűk ösvényen mozgott. Kitérésai lehetőségei nem nagyon akadtak a tárgyalások elől. Az állam, pozíciójából adódóan, engedhetett, a „kis”, az egyházaknak „nagy-nak” tűnő engedményekkel demonstrálhatta kompromisszumkészségét. Grósz József számára volt a helyzet a legkényelmetlenebb. Őt kétszer hozta a történelem döntési helyzetbe. Az állam és az egyház közötti egyezményt a püspöki kar nevében 1950. augusztus 30-án ő írta alá.⁹

A tárgyalásokon való részvétel, a döntés kényszere most is az ő vállára nehezedett. Ő fogalmazta meg Badalik Bertalan püspök letartóztatásával kapcsolatban a püspöki kar nevében a tiltakozó levelet. Választ a Művelődési Minisztérium Egyházügyi Hivatalának elnökétől kapott 1957. augusztus 15-i keltezéssel. A válaszlevelet neki kellett ismertetnie az 1957. augusztus 31-én tartott püspökkari konferencián.

„A Művelődési Minisztérium Egyházügyi Hivatalának elnökétől 1957. augusztus 15-i keltezel levelet kaptam. Az abban foglalt intézkedést nemcsak nem veszem tudomásul, hanem az ellen a püspöki kar nevében kötelességszerűen tiltakoznom kell. Kérem a Miniszter Urat, hogy visszavenni, illetve visszavonadni szíveskedjék! Az intézkedés nem indokolt. Hogy az Egyházügyi Hivatalnak voltak-e ilyen természetű bajai vagy nehézségei Badalik püspökkel a múltban, nem tudom. Ha voltak, ezek alig lehettek súlyos természetűek, főképpen pedig nem érinthették a Népköztársaság állami és társadalmi rendjét, mert akkor az államhatalom régen eljárta volna vele szemben.

Mostanában nem tett olyasmit, ami ezt az intézkedést indokolná. [...] Személyi ügyeit az Egyházügyi Hivatallal kedvezően intézte el. [...] A Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1957. évi 12. sz. törvényerejű rendelete az 1951. évi 25. sz. törvényerejű rendeletét hatályon kívül helyezte, a 12. sz. rendeletnek pedig 1956. október 1-jéig van visszaható ereje. Így az erre való hivatkozás indokolatlan. Folyton azt halljuk, hogy a vitás kérdéseket, nézeteltéréseket tárgyalás és meggyőzés útján kell elintézni, nem hatalmi szóval. A kifogásolt intézkedés nem ezt az utat követi... Ugyanakkor az Egyházügyi Hivatal a hatalmi megoldást alkalmazza, ez nem az egyházzal való békés együttélés útja. A végzés lehetetlen helyzetbe hoz bennünket az Apostoli Szentszék előtt. [...] Az intézkedés propagandaeszköz lesz a Népköztársaságban az egyházi és vallásszabadság ellen. Így fogják használni anélkül, hogy védekezni lehetne.”

A levél utolsó két mondata félreérthető. Grósz valószínűleg arra céloz, hogy Badalik internálása megnehezíti a magyar püspöki kar helyzetét a Vatikánnal való kapcsolattartásban. Többen felvetették a püspökök közül azt is, hogy Badalikot a Rómával való illegális érintkezéssel is gyanúsítják. Grósz erre kijelentette, hogy ő garantálja ennek valótlanságát. Mert Róma nem szorul rá ilyen informálásra. Most, mondta Grósz, a hatalom be fogja látni, hogy nagy bakot lőtt ezzel az intézkedéssel.¹⁰

A püspökök véleménye az volt, hogy azért alakították meg az Országos Béketanács Katolikus Bizottságát és Opus Pacis névvel a katolikus békemozgalmi szövet, hogy megszűnjék az az állapot, amely 6 éven át megosztotta a papságot, másrészt éppen azért, hogy a katolikus békemunka az Evangélium szellemében és a Szentséges Atya útmutatása szerint történjen. A püspöki kar jelenléte mindkét bizottságban elég garancia arra a püspökök szerint, hogy ne történjen bennük semmi, ami az egyház tanításával vagy a Szentszék intencióival ellenkezne.

Összefoglalva megállapítható: A Kádár-rendszer az 1956-os forradalom és szabadságharc felett szovjet segítséggel aratott győzelmi mámorában a katolikus egyház ellen fordult teljes erejével. A Rákosi-korszak egyházellenes reflexei újra megjelentek. A magyar katolikus egyház egy része a Szentszék hallgatólagos támogatásával, a titkos diplomácia eszközeivel szervezeten ellenállt. Ennek köztörténeti háttérét alig ismeri a közvélemény. Azért érdemes e korszakkal foglalkozni, hogy a róla kialakult kép realisabb legyen, s alaposabban megismerhessük közelmúltunkat.¹¹

JEGYZETEK

- ¹ Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL), Nysz. 13/452, Javaslát, Budapest, 1956. június 2., 211–218. o.
- ² ÁBTL, Nysz. 13/452, Jelentés, Budapest, 1956. július 26., 206–210. o.
- ³ Huszár Tibor–Szabó János: *Restauráció vagy kiigazítás. A kádári represszió intézményesülése 1956–1962*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1999, 105–106. o.
- ⁴ ÁBTL, Nysz. 13405/2, Jelentés, Budapest, 1957. április 6., 000254–000255. o.
- ⁵ Lásd Acta Apostolicae Sedis, 1950, 601–602. o.
- ⁶ ÁBTL, Nysz. 13405/2, 000233–000234. o.
- ⁷ *Magyar katolikus almanach II. A magyar katolikus egyház élete 1945–1985*. Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 1988, 38–39. o.
- ⁸ Uo.
- ⁹ Uo.
- ¹⁰ ÁBTL, Nysz. 13405/2, Jelentés, Budapest, 1957. augusztus 31.
- ¹¹ Kiss Réka–Soós Viktor Attila–Tabajdi Gábor: *Hogyan üldözzünk egyházakat? Állambiztonsági tankönyv tartóiszteknek*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2012, 16. o.